

PRIMAVERA REPUBLICANA

REBELS I COMPROMESES

PRESÓ MODEL BARCELONA
4-10 ABRIL 22

SARA MARIA PEPA TOMASA ELVIRA MARTA CRISTINA
HILDA ROSER TERESA FEDERICA CLEMENTINA IRENE
JOANA LAIA MARIA CLARA JOSEFINA CARLA BLANCA
FRANCESCA MERCE SOLEDAD OTILIA CONXA PEPITA
EMILIA MARGARIDA ELISA CRISTINA MARINA RAQUEL
ALMUDENA TERESA MARIONA MONTSERRAT ABIGAIL
AURORA ENRIQUETA MAR ANNA AINHOA MARGARITA
EVA PAULA CARLOTA ROSARIO ARLET ANDREA RUTH
MATILDE ELISA AMALIA ANGELES INMA LOLA SALIMA
ADELINA MARA AINA CHLOE RAMONA ROSA BEATRIU
DOLORS OLGA MARTINA CAROLINA LOURDES ISABEL
ALEXANDRA VICENTA ESTHER NEUS ABRIL CLOTILDE
SORAYA GEORGINA NORA ALICIA SAMIRA CONSUELO
ELENA ARIADNA VANESSA PILAR BLANCA ELISABETH
MARGARET AINA EMMA LAIA NOA MARTINA ANTONIA

Biografies
'Rostres rebels'

Índex

Frederica Montseny i Mañé	Pàg. 3
Natividad Yarza Planas.....	Pàg. 4
Neus Català i Pallejà.....	Pàg. 5
Sara Berenguer i Laosa.....	Pàg. 6
Maria Salvo i Iborra.....	Pàg. 7
Montserrat Roig i Fransitorra.....	Pàg. 8
Bibliografia.....	Pàg. 10

FREDERICA MONTSENY I MAÑÉ

Frederica Montseny Mañé (Madrid, 12 de febrer de 1905 - Tolosa de Llenguadoc, 14 de gener de 1994) va ser una escriptora, oradora, periodista, filòsofa, política, militant anarcosindicalista i la primera dona ministra a l'Estat, ja que va responsabilitzar-se del Ministeri de Sanitat i Assistència Social. Des de tots els espais es va convertir en capdavantera de la lluita social i una ferma defensora dels drets de les dones.

Era filla dels anarquistes intel·lectuals catalans Teresa Mañé Miravet i Joan Montseny Carret, també coneguts amb els pseudònims de *Soledad Gustavo* i *Federico Urales*, els quals li van donar una educació llibertària i progressista que va marcar el seu tarannà com a activista, política i escriptora.

Amb 15 anys va escriure la seva primera novel·la, i ja no va parar d'escriure, tant novel·les, relats breus i assajos, com articles en la premsa llibertària. A través de l'escriptura transmetia les idees anarquistes amb l'objectiu d'arribar a les classes populars, plantejant temes sobre l'alliberament de les dones o la repressió.

El seu talent literari i com a oradora i la seva força, intel·ligència i professionalitat com a militant teòrica a la Confederació Nacional del Treball (CNT) la van dur a tot l'Estat per alçar la veu en el seu activisme polític a través de mítings i conferències.

Amb el cop d'estat franquista i l'inici de la Guerra Civil (18 de juliol de 1939), Frederica es va lliurar a la revolució anarquista ingressant a la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i col·laborant amb el Comitè Central de Milícies Antifeixistes.

En aquest sentit, el seu objectiu era seguir amb la revolució social contra l'Estat i el capital en defensa de la Segona República, però, quan el president d'aquesta li va proposar entrar al govern per unir les principals forces antifeixistes, no s'hi va poder negar. D'aquesta manera, tot i les crítiques, Frederica Montseny es va fer càrrec del nou Ministeri de Sanitat i Assistència Social (4 de novembre de 1936 - 17 de maig de 1937) i es va convertir en la primera ministra de l'Estat. En aquest breu període de temps Montseny va aplicar o intentar aplicar una sèrie de mesures reformistes que van ser revolucionàries, com l'avantprojecte de la llei d'avortament, les mesures de protecció a xiquetes i xiquets refugiats per la guerra, el control epidèmic i les campanyes de vacunació o els menjadors per a embarassades.

El gener del 1939 tota la família va partir a l'exili francès per fugir de les tropes franquistes. Frederica Montseny va seguir amb l'activisme i es va incorporar al Servei d'Evacuació de Refugiats Espanyols (SERE), on va col·laborar a embarcar els refugiats que corrien més perill.

Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial van haver de tornar a fugir, aquesta vegada de les tropes nazis, però van ser localitzats i detinguts (1941) per una reclamació d'extradició del Govern franquista, i Frederica Montseny va ser empresonada a Llemotges (1942). En aquell moment estava embarassada de la seva tercera filla, fet que la va salvar d'una mort segura emparada per una llei francesa. Després d'estades breus en diverses presons i d'acabada la guerra, finalment es va establir a Tolosa de Llenguadoc.

Des de l'exili va continuar rebel i compromesa amb el seu treball i la seva lluita sindical a la CNT, escrivint, publicant i dirigint periòdics anarquistes (*Espoir*) i difonent les seves idees, també a Barcelona quan hi va retornar, el 1977, oposant-se fermament al nou sistema polític constitucional espanyol que s'havia instaurat i promovent la recuperació de la memòria republicana i anarquista.

Va morir el 14 de gener de 1994, a l'edat de 88 anys, a Tolosa de Llenguadoc.

NATIVIDAD YARZA PLANAS

Natividad Yarza Planas (Valladolid, 24 de desembre de 1872 - Tolosa de Llenguadoc, 1960) va ser mestra, republicana, feminista, laïcista i la primera alcaldessa de Catalunya i d'Espanya elegida per sufragi universal.

Nascuda a Valladolid però criada a Barcelona, Natividad Yarza Planas creia en la cultura amb tot el seu potencial alliberador. Per això entre els anys 1904 i 1905 va decidir estudiar magisteri a l'Escola Normal de Mestres d'Osca, i un any més tard va començar a exercir en diferents escoles rurals d'Aragó i Catalunya. El juny del 1930 va ser nomenada mestra en propietat de l'escola de Bellprat (l'Anoia).

Yarza es va dedicar a la política tant des de les aules com des del seu activisme fora d'elles, lluitant i intentant transmetre els seus valors basats en el republicanisme, el feminisme i el laïcisme. Però en proclamar-se la Segona República, l'abril del 1931, i, amb ella, els corrents democràtics i la igualtat entre homes i dones, va començar a actuar.

Primerament a l'Institut Laic Benèfic, del qual va ser elegida secretària del consell consultiu, i seguidament, on va ser elegida per a la junta directiva, al cercle del Partit Republicà Radical Socialista. També va presidir la Comissió Gestora de Bellprat després de la modificació de la Llei electoral, el 1933.

Paral·lelament, el 1931 va impulsar des de Barcelona i junt amb altres activistes l'Asociación Femenina Republicana Victoria Kent, amb la finalitat de promoure el **feminisme en benefici de la República**, animant les **dones** a col·laborar-hi, a participar-hi i a prendre consciència de la política, de la qual havien estat relegades, per poder dur a terme la seva obra revolucionària.

A finals del 1933 va encapçalat la candidatura d'Esquerra Republicana de Catalunya a Bellprat amb motiu de les eleccions municipals. D'aquesta manera, el 14 de gener de 1934 va arribar a l'alcaldia de Bellprat i es va convertir així en la **primera dona alcaldessa elegida per sufragi universal de tot Catalunya i de tot l'Estat**. Per a Natividad Yarza va ser el dia més bell de la seva vida.

Per tot plegat, el 12 de febrer va ser distingida pel president Lluís Companys en una recepció al Palau de la Generalitat com a **única dona amb càrrec**.

Amb l'esclat de la Guerra Civil Espanyola (juliol del 1936), a causa del cop d'estat franquista, Yarza, **rebel i compromesa**, no va dubtar a defensar la República i els valors democràtics, tant des del front d'Aragó, on no va dubtar a allistar-se tot i que ja tenia 63 anys, com des de les aules, davant la necessitat de nous mestres per donar cabuda als milers d'infants refugiats que arribaven a Barcelona procedents d'altres zones de guerra.

Amb la victòria franquista va haver de marxar a l'exili, i va anar a parar a Tolosa de Llenguadoc, on va sobreviure gràcies a l'ajuda de l'associació estatunidenca Spanish Refugee Aid.

El 1940 la Comissió Depuradora de Magisteri va donar la baixa definitiva com a mestra a Natividad Yarza Planas.

Anys més tard, en un intent de tornar a Barcelona, va haver de deixar les maletes al tren per escapar una altra vegada dels franquistes.

El 16 de febrer de 1960, a l'edat de 87 anys, va morir a Tolosa de Llenguadoc.

NEUS CATALÀ I PALLEJÀ

Neus Català Pallejà (els Guiamets, 6 d'octubre de 1915 - 13 d'abril de 2019) va ser una pagesa, infermera, antifeixista i militant comunista afiliada a les JSUC i al PSUC. Des de l'exili va col·laborar amb la Resistència francesa, per la qual cosa va ser deportada als camps de Ravensbrück i Flossenbürg. Va sobreviure i va continuar en la lluita antifranquista i per la memòria històrica i democràtica.

Filla del Priorat, es va criar en un entorn rural i va aprendre de totes les tasques de la vida de pagès, de l'escola, de la coral, del teatre i del que li explicava el seu pare, a qui va atribuir les seves ànsies de coneixement, les idees comunistes i la conscienciació social, política i revolucionària.

La Segona República espanyola (1931-1939) la va viure en plena joventut, i això li va permetre complir els seus objectius de deixar la feina de casa per anar a treballar a la cooperativa del poble, per poder gaudir de les activitats culturals, costejar-se els estudis d'infermeria i dedicar-se a la política.

Amb el cop d'estat franquista del 18 de juliol de 1936 i l'inici de la Guerra Civil, Neus Català, juntament amb altres joves del poble d'ideologia comunista, van organitzar les Joventuts Socialistes Unificades per tal d'ajudar la República. Però això no era suficient. Així que, amb la idea d'anar al front a curar ferits, el 1937 es va dirigir a Barcelona, a acabar el darrer curs d'infermeria. Va treballar a la rereguarda a Premià de Dalt, realitzant tasques des del seu grau de tinent i cuidant prop de dos-cents nens i nenes de la colònia Las Acacias, que la guerra havia deixat orfes. Amb ells va haver de marxar a l'exili per la frontera del Portús, obligats a fugir per l'avanç de les tropes franquistes.

Allà va ensopegar amb la Segona Guerra Mundial (1939-1945), per la qual cosa va seguir la lluita i es va incorporar a la Resistència. En aquest activisme clandestí va conèixer Albert Roger, que es va convertir en el seu marit, però van ser detinguts el 1943, quan van ser delatats a les autoritats nazis. Neus Català va ser traslladada a una comandància de Dordonya, on la van interrogar; després, a la presó de Llemotges, on va ser torturada, i després, al camp de trànsit i internament de Compiègne. Allà va ser l'última vegada que va veure el seu marit.

El 1944 la van deportar al camp de concentració de Ravensbrück, condemnada a treballs forçats, fred, fam, brutícia, càstigs, tortures de tota mena i mort, com a l'altre camp on la van deportar, al de Holleischen. En aquest camp havien de treballar sense descans en una fàbrica de bales antiaèries, però Neus Català i el seu equip van trobar una nova manera de *resistir*, fent sabotatge a l'armament nazi. L'anomenat *comando de les gandules* va inutilitzar uns deu milions de bales en deu mesos. El 5 de maig de 1945 el camp va ser alliberat per les forces aliades, i el 8 de maig van poder sortir-ne.

Sense poder tornar al país perquè aquí el feixisme sí que havia triomfat, amb Franco al capdavant, va haver de retornar a França. Des d'allà, clandestinament, va seguir *rebel i compromesa* amb la seva lluita antifranquista junt amb el seu segon marit, el també activista i comunista Félix Sancho, amb qui va tenir dos fills, la Margarita i en Lluís. Va ser una de les fundadores de l'Amical de Mauthausen i altres camps, i més endavant del de Ravensbrück. Va treballar i participar políticament des de l'antifeixisme i defensant les seves idees comunistes, buscant veritat, justícia i reparació, recuperant la memòria i lluitant contra l'oblit, especialment el de les dones.

Va morir allà on va néixer, un 13 d'abril de 2019, amb 103 anys.

SARA BERENGER I LAOSA

Sara Berenguer Laosa (Barcelona, 1 de gener de 1919 - Montadín, 8 de juny de 2010) va ser una militant anarcosindicalista i feminista llibertària que va ocupar diversos càrrecs en diverses organitzacions, que va alternar amb la seva col·laboració com a mestra. Des de l'exili va seguir amb l'activisme polític des de la Resistència francesa.

Nascuda a Barcelona, era filla i la més gran de cinc germans d'una modesta família de classe treballadora. Per això va haver de deixar l'escola, per col·laborar amb el dur treball domèstic. Un any més tard, però, influenciada i sensibilitzada pel seu pare sobre l'anarquisme, la lluita de classes i la solidaritat amb els més desfavorits, va decidir anar a treballar, de primer de carnissera i després en tallers de costura, la qual cosa li va permetre independitzar-se amb 17 anys.

Tota l'esperança posada en aquesta quotidianitat de la pau i de la democràcia la va posar en defensa de la República i al servei de la revolució i de la militància davant de l'aixecament militar franquista del 19 de juliol de 1936.

Donada la situació, immediatament va aprendre a carregar i descarregar un fusell, es va incorporar a la secretaria del Comitè Revolucionari CNT-FAI i va començar a formar-se per millorar les seves tasques. També va participar activament en el comitè regional de Catalunya de les Indústries de l'Edificació, Fusta i Decoració (CNT-AIT) i va tenir càrrecs de responsabilitat al comitè local de la Federació Ibèrica de Joventuts Llibertàries i al secretariat de l'Ateneu Llibertari, on feia de mestra dels nens del carrer. El 1938 també es va afiliar a les Joventuts Llibertàries i a les Mujeres Libres, amb l'objectiu de lluitar contra la ignorància i donar coneixements, confiança i personalitat a les **dones** per poder construir-se i defensar-se a si mateixes.

El 24 gener de 1939, amb l'entrada imminent de les tropes feixistes a Barcelona, es va unir a altres combatents per creuar la frontera. Des de l'exili es va incorporar a la secretaria de la Secció del Combatent de Solidaritat Internacional Antifeixista (SIA) a Perpinyà i es va reunir amb el seu company de vida, Jesús Guillén Bertolín (per la qual cosa a França també es coneix com a Sara Guillén), amb qui va tenir quatre fills.

Rebel i compromesa, el seu compromís militant seguia, sobretot col·laborant en la premsa llibertària, en diverses antologies poètiques i en altres obres literàries i historiogràfiques, amb l'objectiu de recuperar la memòria històrica.

La seva casa sempre va estar oberta als exiliats espanyols i als grups llibertaris que entraven i sortien clandestinament de l'Estat espanyol, i va continuar tenint una gran activitat fins als últims dies.

Va morir el 8 de juny de 2010 a Montadín.

MARIA SALVO I IBORRA

Maria Salvo Iborra (Sabadell, 27 de maig de 1920 - Barcelona, 16 de novembre de 2020). Tenia 16 anys quan va començar la guerra. De seguida es va afiliar a la UGT i a les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya. A les darreries de la guerra es va exiliar a França, on va passar nou mesos en diferents camps de refugiats del nord-oest. Forçada a tornar a Espanya per les autoritats franceses, es va mantenir activa en la lluita clandestina, cosa que la va dur a ser privada de llibertat en diverses presons franquistes. Va ser cofundadora de l'Associació Les Dones del 36.

Sabadellenca filla d'un fuster i d'una minyona, als 7 anys es va traslladar amb la seva família a viure a Barcelona, on van instal·lar-se en una porteria del barri de l'Eixample. Amb 13 anys ja havia après l'ofici i treballava de portera.

El 1935 va començar a sovintejar els centres d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), però per influència de la parella del seu germà va ingressar a les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC).

El juliol del 1936, en esclatar la Guerra Civil Espanyola, militava a la Unió General de Treballadors (UGT) i treballava en un taller de roba que havien col·lectivitzat la UGT i la CNT (Confederació Nacional del Treball). Dos anys més tard, el 1938, es va fer càrrec com a secretària de Propaganda del Comitè de Barcelona de les JSUC. Durant els tres anys que va durar el conflicte armat, va participar activament en la defensa de la República.

El 29 de gener de 1939 va marxar a l'exili francès, però va ser empresonada als camps de concentració de Le Pouliguen i Moisdon-la-Rivière, a la Bretanya. En va sortir, però per fer cap a l'Espanya franquista quan va ser lliurada a la Guàrdia Civil, a Bilbao.

El 1941 la van detenir a Madrid per activitats clandestines, ja que feia d'enllaç amb la Resistència, i la van tancar en una cel·la d'aïllament de la presó de les Corts de Barcelona. Tenia 21 anys, i degut a les tortures que va patir, va perdre per sempre més la capacitat de ser mare de forma natural.

Dos anys més tard, el 1943, la van traslladar a Saragossa, a la presó de Predicadores, i després a Madrid, a la presó de dones de Ventas. A trenta anys de presó la va condemnar el tribunal militar el 1946, els quals els va passar a la presó de Segòvia i a la d'Alcalá de Henares.

El 1957 va ser alliberada i desterrada a Santander. Va tornar, però, clandestinament a Barcelona, on va seguir, *rebel i compromesa*, l'activisme polític i lluitant per la causa militant al PSUC i en el *moviment feminista*.

Mort Franco, va ser presidenta de l'Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme i fundadora, el 1997, de l'*Associació Les Dones del 36*.

Tenia 100 anys quan va morir a Barcelona, el 16 de novembre de 2020.

MONTSERRAT ROIG I FRANSITORRA

Montserrat Roig Fransitorra (Barcelona, 13 de juny de 1946 - 10 de novembre de 1991). Llicenciada en Filosofia i Lletres, va ser una exponent de la dona emancipada a les darreries del franquisme. Escriptora d'una extensa obra literària en català, també va ser directora i presentadora de programes de televisió. Compromesa amb el feminisme, en el seu treball posava les dones al centre. Amb el seu compromís antifranquista, va contribuir enormement a recuperar la memòria republicana, amb llibres com *Els catalans als camps nazis*.

Nascuda en el si d'una família burgesa liberal barcelonina, era filla d'un advocat i d'una filòloga, ambdós escriptors, i la sisena de set germans.

El 1961 va ingressar a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual de Barcelona, on va conèixer Maria Aurèlia Capmany, amb qui va forjar una gran amistat i va compartir grans projectes professionals. El 1963, però, va començar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar el 1968 i es va doctorar el 1970.

Durant aquest període, última etapa de la dictadura, va consolidar el seu activisme polític des de la participació en els moviments de protesta estudiantils i des de la militància. Va ser membre d'Universitat Popular (UP) i, quan es va dissoldre i va haver acabat la carrera, es va afiliar al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

Va participar i va viure de primera mà esdeveniments històrics de la lluita antifranquista com *la Caputxinada* (1966), l'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), i a la tancada de 250 intel·lectuals a l'abadia de Montserrat (1970), d'on va sorgir l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals Catalans.

Va ser també en aquesta etapa d'estudiant que es va casar amb un dels dirigents del SDEUB, Albert Puigdomènech, amb qui va tenir el seu primer fill (Roger) i de qui es va separar el 1970. El mateix any va abandonar el PSUC, tot i que s'hi va tornar a afiliar més endavant. Va ser aleshores (1972) que va conèixer el director de la revista *Treball*, del PSUC, Joaquim Sempere Carreras, que es va convertir en el seu segon marit i pare del seu segon fill (Jordi). El 1976 va formar part de la junta de l'Ateneu Barcelonès.

A partir del 1971, en guanyar el premi Víctor Català amb *Molta roba i poc sabó... i tan neta que la volen*, va començar professionalment la seva prolífica trajectòria com a escriptora i periodista. *Rebel i compromesa* en totes les vessants, tant des de la paraula escrita com des de la paraula oral, va deixar palesa la seva ideologia i la seva lluita en el feminisme i l'antifranquisme. Com a exemple de novel·les on posava al centre les dones i el feminisme, hi podem trobar *Ramona, adéu* (1972) o *El temps de les cireres* (1976), per la qual va obtenir el premi Sant Jordi, *L'hora violeta* (1980) o *El feminisme* (1984). Tot i que també va quedar plasmat en obres com *Els catalans als camps nazis* (1977), on testimoniava víctimes del franquisme i del nazisme, amb l'objectiu de recuperar la memòria històrica i republicana i la *història silenciada de les dones*. El rigor i ressò d'aquesta última obra la va portar a escriure *Mi viatge al bloqueo* (1982) i *l'Agulla daurada* (1985), Premi Nacional de Literatura Catalana, on relatava el setge que va patir Leningrad (Sant Petersburg) per part dels nazis durant la Segona Guerra Mundial.

A més de la Unió Soviètica, però, també va viatjar a Cuba, Itàlia, Hongria, Glasgow, Bristol i Phoenix (EUA), per plaer, per feina o per assistir a classes o fer-ne ella mateixa.

El 1977 va entrar com a periodista a TV2, on va començar a realitzar un programa d'entrevistes (*Personatges*), que va tenir molt d'èxit tot i les censures que va rebre i que també va traslladar a l'obra escrita.

Montserrat Roig Fransitorra ens va deixar un gran llegat que comprèn novel·les, contes, assajos, teatre, reportatges i articles periodístics en diverses revistes i diaris, i el seu compromís amb la democràcia i l'esperit combatiu. Va morir a Barcelona el 10 de novembre de 1991, amb 45 anys.

Bibliografia

- ALCALDE, Carmen. *Mujeres en el Franquismo. Exiliadas, nacionalistas y opositoras*. Flor del Viento Ediciones: Barcelona, 1996.
- BERENGUER, Sara. *Entre el sol y la tormenta. Revolución, guerra y exilio de una mujer libre*. L'Eixam Edicions: València, 2004.
- BERGER, Gonzalo; BALLÓ, Tània. *Les combatents. La història oblidada de les milicianes antifeixistes*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, 2021.
- CREUS, Jordi. *Dones contra Franco*. Ara Llibres: Badalona, 2007.
- CUEVAS GUTIÉRREZ, Tomasa; Jorge J. Montes Salguero (ed.). *Testimonios de mujeres en las cárceles franquistas*. Instituto de Estudios Altoaragoneses: Huesca, 2004.
- DOMINGO, Carmen. *Nosotras también hicimos la guerra. Defensoras y sublevadas*. Flor del Viento Ediciones: Barcelona, 2006.
- AGUADO, Anna; NASH, Mary; TAVERA, Susanna; CENARRO, Ángela; MOLINERO, Carme; GINARD, David (coord.). *Dona, Guerra Civil i franquisme. "Menjaments"*, Edicions Documenta Balear: Palma, 2011.
- ITURBE, Lola. *La mujer en la lucha social y en la guerra civil de España*. Editores Mexicanos Unidos, SA: Mèxic, 1974.
- NASH, Mary. *Dones en transició. De la resistència política a la legitimitat feminista: les dones en la Barcelona de la Transició*. Ajuntament de Barcelona. Regidoria de Dona: Barcelona, 2007.
- NASH, Mary. *Rojas. Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*. Ed. Santillana: Madrid, 1999.
- PESSARRODONA, Marta. *Donasses. Protagonistes de la Catalunya moderna*. Ediciones Destino: Barcelona, 2006.
- SEGURA SORIANO, Isabel. *La lluita per l'oportunitat de viure. Les dones durant la segona república, la guerra, el franquisme i la construcció de la democràcia*, Direcció General de la Memòria Democràtica: Barcelona, 2010
- SIMÓ, Isabel-Clara. *Si em necessites, xiula. Qui era Montserrat Roig?* Edicions 62: Barcelona, 2005.